

datki. V Marjanu na Furlanskem imamo c. kr. strokovno šolo za lesno obrt, ki je štela 86 obiskovalcev, v Foljanu pa c. kr. strokovno šolo za košarstvo že iz l. 1881. V Sovodnjah obstoja slov. c. kr. potovalni tečaj za isto obrt. Obiskovalcev je bilo l. 1909 24 in tečaj je dobil 400 K podpore. V Krminu obstoja od l. 1903 laška strokovna šola za obrtno risanje, kjer poučujejo 4 učne osebe. Vseh obiskovalcev je bilo 46, od katerih je tečaj končalo le 19 s povoljnim uspehom.

Obrtne-nadaljevalne in specialne šole.

Obrtno nadaljevalnih šol je bilo na Goriškem 1909 l. 14. Obiskovalo je te šole 288 Slovencev in 516 Italijanov, katero razmerje je naravnost neverjetno z ozirom na število prebivalstva. Strokovni šoli za kmetijstvo imamo dve, t. j., oba oddelka dež. kmetijske šole. Število slovenskih obiskovalcev je bilo l. 1909 višje kot laških: prvih 40, drugih 37. Na štipendijah se je izplačalo 9.120 K. Glasbeni šoli sta v Gorici dve: šola pevkega in glasbenega društva, ki je v statistiki zaznamovana kot hrvaška, in pa italj. filialka glasbenega konservatorija v Trstu. Laških gojencev 69 slovenskih 80. Za umetno krojenje imamo v „Šolskem domu“ poseben tečaj, razen tega so še štiri šole za ženska ročna dela in šivanje. Vseh 6 šol ima 327 učenc. Jezikovnih posebnih šol na Goriškem nimamo, razen kurza za hebrejščino, ki ga vzdržuje judovska verska občina v Gorici. Raznih zavodov ne bomo tu naštevati, ker njihov gojenci ne prihajajo že v poštev kot šolska mladina sploh. Med višja dekliska izobraževališča moramo prišteti sedaj licej pri šolskih sestrah in še par nadaljevalnih tečajev v „Šolskem domu“.

Ljudske in meščanske šole.

Javni meščanski šoli sta bili na Goriškem l. 1909 samo dve, obe italijanski. Ljudskih šol z italijanskim učnim jezikom je bilo 58, slovenskih 191, mešani dve in ena nemška. Zasebnih meščanskih šol ni bilo, pač pa je obstajalo 11 zasebnih ljudskih šol s pravico javnosti in 4 brez te pravice. Slovenske so bile štiri, nemške štiri. Nemški element se je pa od takrat očitno pomnožil in pokrepil. V ljudske šole s slovenskim učnim jezikom je hodilo skupno 24.865 otrok, v laške 13.967 in v nemške 165 otrok. Vsega skupaj je hodilo v javne ljudske šole v l. 1909 na Goriškem 39.661 in v zasebne šole 1.758 otrok brez gimnazije, realke in drugih srednjih šol.

Tu navedena števila dokazujejo, da šolstvo na Goriškem ni ravno zanemarljivo; do popolnosti pa manjka še jako veliko. Od leta do leta pa nastajajo novi zavodi, in z njimi rase in se širi vedno bolj izobrazba. Naj bi bilo naše ljudstvo tudi z naprejem v tem oziru vedno skrbno in naprežno, zakaj brez šol dandanes ne gre. Šolska izobrazba je prvi pogoj vsakemu narodnemu in gospodarskemu napredku, in le, ako bomo dovolj izobraženi, si bomo pomagali do boljše in lepše bodočnosti, ki jo je deležno le pridno, vztrajno in izobraženo ljudstvo. Posebno bi želeli, da se obrtni in trgovski izobrazbi posveča več pozornosti, zakaj ravno ti srednji stanovi pri nas še niso dovolj izobraženi, zato tudi ne dovolj razviti.

Največ sveta otrokom sliši Slave!

KOROTANSKI:

Koroški šolski sistem.

Žalostno je šolstvo koroških Slovencev; saj je znano zaradi svoje kurioznosti daleč preko koroških mej! Ne dela časti ne Nemcem, ki so ga ustvarili, ne vladni, ki ga vzdržuje in podpira ter dopušča, da se vrše od nemškonalne strani najhujša nasilstva in zakonolomstva nad ubogim slovenskim koroškim ljudstvom. Mnogo ran nam je že zadalo in nas utegne popolnoma zadušiti to šolstvo, za katero moramo prispevati z lastnim denarjem. Na dnoče in tisoče slovenskih otrok nam je že potujčilo in nam vrglo najhujše poturice in sovražnike lastnega naroda. Ta demoralizacija in to raznoročanje slovenske mladine se vrši s pomočjo podkupljenega in do skrajnosti sfanatiziranega učiteljstva, ki si jih je znala pridobiti nemškonalna stranka za najzanesljivejšo propagatorje nemškonalne politike, da ji danes slepo služijo kakor najzanesljivejša opora za vse protislovensko gibanje. Toda vključ vsemu temu koroški Slovenci nismo obupavali; stavili smo vse svoje upanje v pravičnost vlade ter smo bili trdno prepričani, da vladni krogi vendar enkrat izprevidijo velike krivice, ki se nam gode in da napravijo za vselej konec neznosnim in naravnost sramotnim razmeram. Posebno izpremembra v deželnem predstvedstvu nas je navdala z boljimi upi. Ti naši upi so bili upravičeni tembolj, ker so prihajali ob tej priliki z Dunaja glasovi, da je novemu deželnemu predsedniku od centralne vlade po-
verjena naloga, da ublaži narodnostni boj na Koroškem in doseže sporazum med Nemci in Slovenci. Toda hudo smo se mo-

tili! Bolj nego kdaj prej je zavladal na Koroškem nemškonalni terorizem, in človeku se dozdeva, kakor bi hoteli v naglici izvršiti svoje delo in vreči 100.000 koroških Slovencev v nenasično germansko žrelo in tako postaviti mostu do Adrije mogočen steber. Da jim pri tem prizadevanju najbolj služi šolstvo, o tem smo popolnoma prepričani, kakor se tudi ne sramujejo zlih dejanj, ki je ravno s pomočjo šolstva vršijo nad nami.

Na to pot zatiralcev koroških Slovencev, posebno še slovenskega učiteljstva, se je podal tudi deželni šolski svet, ki daleko ni več, kar bi moral biti vprico svoje vzvišene naloge, temveč je postal — kar jasno kažejo njega zadnji ukrepi — izvrševalna institucija nemškega „Volksrata“, tako da o koroškem deželnem šolskem svetu ni možno več govoriti o kakih normalnih razmerah, temveč je v njem zavladala popolna anarhija. Vsi ukrepi, posebno imenovanja in premeščanja učiteljstva stoje pod kontrolo in se vrše po iniciativah „Volksrata“, tako da je danes nemogoče vsako imenovanje, proti kateremu je vložil „Volksrat“ svoj — veto. Ne bomo tu na dolgo in široko razpravljali o neznanskih krivicah, ki se nam gode s te strani, temveč puščamo, naj govore dejstva!

Za razpisana nadučiteljska mesta v Globasnici, v St. Lenartu pri Sedmih Studencih in Grabštajnu, razpisana v mesecu januarju, se je prijavilo več prosilcev, in sicer za Globasnico trije: dva Slovenci in en nemškutar, ki v vsakem oziru daleko zaostaja za slovenskimi prosilci. Od štirih kompetentov za St. Lenart je imel samo en, in sicer Slovenec, potrebnih izpizov iz slovenščine, katere znanje se je zahtevalo pri razpisu prostih dveh mest. Dasi je bilo pričakovati in bi odgovarjalo pravici, da bi imenoval deželni šolski svet Slovence, ker sta bila edina kvalificirana prosilca za razpisana mesta, in to tembolj, ker sta se občina in krajni šolski svet v Globasnici ter oni v St. Lenartu odločno zavzeli za imenovanje slovenskih prosilcev in se jim je tudi na merodajnem mestu obljubilo, da bo ustrezno njih željam — se je vendar zgodilo drugače.

„Volksrat“ je za vsako ceno hotel spraviti na omenjeni mesti nemškutarija; dasi nobeden njiju ni imel potrebnega izpizta iz slovenščine, je imel dež. šolski nadzornik Benda, kot zvest izvrševalec „Volksratovih“ želj, pripravljene že tozadevne predloge. Ker se mu pa tako očitno kršenje zakona vendar ni posrečilo, si je pomagal na ta način, da je dež. šol. svet po petmesečnem cincanju in zavajanju prizadetih slovenskih grogov — čuje in strmitel! — v Gobasnico imenoval službenim potom (aus Dienstesrückichten), glede St. Lenarta pa odredil, da se ima mesto v treh mesecih ponovno razpisati. Medtem časom pa so dobili nemškutarski učitelji od „Volksrata“ obvestilo, da se naj v jeseni zgledajo k izpiztu iz slovenščine in da z njega pomočjo in na njegov pritisk tudi gotovo prav dobro napravijo ta izpiz, da bodo mogli biti imenovani pri ponovni kompetenci. Toda zgodilo se je še več: „Volksrat“ je — da za vse slučaje zasigura imenovanje nemškutarija za St. Lenart — ponudil to mesto nemškutarskemu nadučitelju Samesu v Bilčovsu, ki ima tudi potrebni izpiz. Ker pa se je ta protivil, češ, da ima na sedanjem mestu bolj udobno in bi bil tudi materialno oškodovan (ker je sedaj občinski tajnik), mu je „Volksrat“ obljubil za to žrtve primerno nagrado!

Za nadučitelja v Grabštajnu pa je bil imenovan Nemeč ter so tudi tu prezrli slovenskega kompetenta, nadučitelja Horvata v Pontablju, ki ima celih 11 službenih let več nego imenovanec. Omenjena šola se sicer danes že prišteva k nemškim in tudi v razpisu niso zahtevali znanja slovenščine, dasi je med šolobiskujočimi otroci 234 trdih Slovencev in le 10 Nemcev (od priseljenih staršev). Slovenec se sme dobiti tega mesta zato, ker bi utegnil tuimam izpregovoriti še kako slovensko besedo in bi tako oviral germanzatorični proces!

Pri tej priliki tudi ne smemo zamolčati šikan in preganjanja slovenskega učiteljstva od strani deželnega šolskega sveta in šolskih oblasti sploh. Nadučitelja Horvata, ki je vzoren mož v vsakem oziru in ima že 30 službenih let, je deželni šol. svet pred dvema letoma premestil iz službenih ozirov iz Čajne v Ziljski dolini v nemški Pontabl samo zaradi tega, ker ni trobil v nemškonalni rog in je tuimam pokazal tudi svoje slovensko mišljenje. V teku dveh let je bilo to mesto trikrat razpisano (Horvat je vselej prošil zanje), a imenovanje še danes ni izvršeno! Tako visi nad ubogim, vestnim možem vedno Damoklejev meč in je celo nemški krajni šolski svet v Pontablju, uvidevši krivice, ki se mu provzročajo, energično protestiral proti takemu postopanju, s čimer je dal preganjanemu učitelju najlepše izpričevalo.

Ravno pred nedavnim časom sta bila tudi „iz službenih ozirov“ premeščena nadučitelj iz Lipe v Zilsko dolino in nadučitelj Maršnič od Drave vključ slovenskemu izpiztu z dvojezične šole na nemško šolo v

Mali Št. Vid. „Volksrat“ se je hotel v tem primeru iznebiti dveh nadučiteljev, ki se nista hotela pokoriti nemškonalni komandi, in ju je nadomestil z agilnimi, nemškonalnimi agitatorji. „Volksrat“ pač prav dobro ve, da sta občini Lipa in Vernberg v slovenskih rokah in zato potrebuje zanesljivih in živahnih agitatorjev, ki bi pripravljali tla za lodoče volitve, da prideta doslej še slovenski občini na skrajni jezikovni meji v nemške roke! To je bil dež. šol. svetu povod za premestitev — iz službenih ozirov. Lahko bi navedli še več takih slučaje, a za danes naj zadošča! Tudi ne bomo dalje komentirali stvari, temveč prepuščamo slovenski javnosti sodbo o tem postopanju koroškega deželnega šolskega sveta. Slovensko državnozbornsko delegacijo pa nujno prosimo, da naj v bodoče tem razmeram posveča več pozornosti, nego je bilo to — žal — doslej! Ali res ni mogoče nikjer dobiti sredstva in poti, da bi se napravil konec takim razmeram? Ali je pa za koroške Slovence pravica res umrla?!

*Sovražnika se ne bojmo —
njegovega števila ne štejmo!*

IVAN DIMNIK, Trst:

Slovensko ljudsko in strokovno šolstvo.

Ljudsko šolstvo.

Dosedaj je bila navada, da se je slovensko šolstvo razmotrivalo večinoma le z manjšinsko-šolskega stališča ali pa, da brez primerjav s tujim šolstvom ni bilo razprave. — Danes hočem biti nekoliko izjemem in se omejim tesno in izključno le na slovensko šolstvo.

Naše ljudsko šolstvo bi moralo bazirati na avtonomiji občin z vsemi narodnimi pravicami, ki jim jih daje država.

Saj pravi člen XIX. drž. temeljnega zakona: „Vsi narodi so v državi enakopravni, in vsak narod ima nedotakljivo pravico, da brani in goji svojo narodnost in svoj jezik. Država prizna ravnopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradu in javnem življenju. — V deželah, kjer je več narodov, naj se javne šole tako uravnavajo, da dobi vsak narod potrebne pripomočke, da se izomika v svojem jeziku, ne da bi se silil učiti se drugega jezika.“

Jaz smatram za vsako slovensko občino, kjer je večina prebivalstva slovenska, kot edino pravično in ustavno javno ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom.

Ni pa tudi vseeno, kaka je ta ljudska šola, in umestno pričanja Damaschke v svoji knjigi „Aufgaben der Gemeindepolitik“ poglavje o šoli s sledečim stavkom: „Pokaži mi šolo občine, in povem ti, koliko je vredna ta občina.“

Od avtonomije občine ni torej odvisna le šola v jezikovnem oziru, temveč občina ima tudi vpliv na razvoj in ustroj svoje šole.

In tako bi lahko rekli: Pokaži mi šolo slovenskega naroda, in povem ti, koliko je vreden ta narod!

In to šolo, ljudsko šolo slovenskega naroda, si hočemo danes tudi ogledati; ampak že sedaj povem, da bi delali slovenskemu narodu veliko krivico, če bi ga obsojali zaradi šolstva; zakaj kakor se krati avtonomne pravice našim občinam, posebno v narodnem oziru, tako imajo posebno glede šolstva občine še manj lastnih pravic in vpliva.

Tako se godi nam, in tako se godi vsem slovanskim narodom v Avstriji!

Splošno bi o kulturnem položaju slovenskega ljudskega šolstva lahko rekli, da je položaj šolstva vedno odvisen od položaja učiteljstva; zakaj mrtvemu zidovju šolskih poslopj da učitelj življenje, in le od njegovega duševnega razpoloženja in stanja je odvisno stanje šole; le od njegovega narodnega čustva in značaja je odvisno lice in značaj šole.

Vendar je važno za nas tudi število slovenskih šol po slovenskem in kak je njihov razvoj glede kategorij. Zato se poslužujem tudi statistik. Večinoma so zbrane privatno s pomočjo učiteljstva, le glede kranjskega šolstva navajam uradno statistiko iz leta 1911./12. Računati pa je, da so tudi druge statistike zanesljive.

Poudarjam pa, da so to samo take statistike, s katerimi se dosedaj še ni pečala širša slovenska javnost.

Preden pričnem s statističnimi navajanjem, naj opozorim še enkrat, da upoštevam tu le javne ljudske šole s slovenskim učnim jezikom, ker smatram le javno ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom kot edino pravično in edino ustavno šolo na slovenski zemlji, to je tam, kjer je prebivalstvo v večini po rodu slovensko.

Pri zadnjem ljudskem štetju so nas našli uradno vsega skupaj 1,252.940 Slo-

vencev. To štetje bazira na „občevalnem jeziku“, ki pa se nikakor ne sme enačiti z maternim jezikom, posebno ne v obmejnih krajih. Če bi nas torej štetli po materinem jeziku ali po rodu, bi nas morali naštetiti mnogo več.

Na posamezne dežele pripada:

na Kranjsko	490.978	Slovencev,
„ Štajersko	409.684	„
„ Goriško	154.564	„
„ Koroško	82.212	„
„ Trst	56.916	„
„ Istro	55.134	„

ostalo na druge avstrijske kronovine.

Dežele sem torej uredil po številu Slovencev, in števila so navedena po uradnem štetju. — Interesantne so številke, ki kažejo koliko javnih ljudskih šol s slovenskim učnim jezikom je v teh deželah in kako neporodno je razmerje slovenskih prebivalcev v primeri s številom šol.

Javnih ljudskih šol s slovenskim učnim jezikom je:

na Kranjskem	318.
„ Štajerskem	286
„ Goriškem	193
„ Koroškem	31
v Trstu	10
v Istri	34

Koroška torej, ki ima čez 80.000 Slovencev, ima samo tri javne ljudske šole s samoslovenskim učnim jezikom; Trst, ki ima skoro 60.000 Slovencev (seveda po uradnem štetju), jih ima 10; a Istro, ki ima — naštetih! — najmanj Slovencev od teh dežel, t. j. čez 50.000 Slovencev, ima 34 javnih ljudskih šol s samoslovenskim učnim jezikom. Torej si je slovensko šolstvo in prebivalstvo v teh deželah ravno v nasprotnem razmerju.

Tu se torej vidi, kako vlada štiti drž. osnovne zakone, da pripušča na Koroškem protustavne utraktivistične šole in da tržaškim Slovincem ne pripomore do tolikega šolstva, kolikor jim gre po številu prebivalstva. — Tako dovoljuje c. kr. vlada raznarodovati slovenske manjšine in v koroških občinah celo večine s krivičnim šolskim sistemom; na slovenski zemlji pa živi in umetno vzdržuje Nemce in nemške šole z državno pomočjo.

Da pa bo jasnejša slika, pogledjmo, koliko Slovencev prihaja v posameznih deželah na vsako javno ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom! Na eno javno ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom pride:

na Kranjskem	1.288	Slovencev,
„ Štajerskem	1.432	„
„ Goriškem	800	„
„ Koroškem	27.404	„
v Trstu	5.691	„
v Istri	1.621	„

Ker smatram edino šolo s slovenskim učnim jezikom za zmerno, dati našemu otroku zadovoljiv pouk v materinščini, zato nam ta statistika razlaga naravnost nebovpijočo krivico, ki se godi slovenski deci — posebno v obmejnih deželah. Na Koroškem pride na eno slovensko šolo čez 27.000 Slovencev, v Trstu skoro 6000, v Istri skoro 2000; edina Goriška je še dokaj ugodna glede števila šolstva, kjer pride na eno slovensko šolo 800 Slovencev in presega v tem oziru ta dežela celo Kranjsko, ki jo je smatrati kot samoslovensko deželo.

Pripisovati je to v prvi vrsti večji kulturni in narodni zavednosti občin in popolni avtonomiji okrajnih šolskih svetov, v čimer se goriška deželna šolska zakonodaja razlikuje od šolske zakonodaje drugih kronovin.

Ako štejemo na 100 Slovencev 25 šolo-obveznih otrok, tedaj pride na eno javno ljudsko šolo s slovenskim učnim jezikom povprečno:

na Kranjskem	300	otrok,
„ Štajerskem	350	„
„ Goriškem	200	„
„ Koroškem	6.850	„
v Trstu	1.300	„
„ Istri	400	„

To razmerje odgovarja razmerju po številu prebivalcev.

Poleg javnih šol v smislu zakona imamo pa še drugo šolstvo s slovenskim učnim jezikom. To so šole za silo, ekskurende, naše obrambne obmejne šole in zasebne šole, ki so po večini v zasebnih — samostanskih rokah.

Tako imamo na Kranjskem še 23 zasilnih šol, katerih nekatere so nastanjene celo nad hlevi in gostilniškimi prostori; nadalje 20 ekskurend in 10 zasebnih ljudskih šol s slovenskim učnim jezikom, ki so pa vse v samostanskih rokah. Torej se na narodno vzgojo v njih ni niti najmanj zanesti.

Na Štajerskem imamo še 7 ekskurend s slovenskim učnim jezikom in eno zasebno šolo Ciril-Metodove Družbe, t. j. 2 rarednica na Muti. (Ta statistika bo morda malo romanjkljiva, ker nisem imel zadostnih podatkov pri roki!).

¹ Št. Jakob v Rožu, trirazrednica; Sele pri Borovljah, enorazrednica; Jezersko, enorazrednica.

² To razmerje odgovarja tudi uradnim statist. podatkom.